

Ismet Burajić¹

ZASTUPLJENOST ARABIZAMA U UDŽBENIKU VJERONAUKA ZA OSMI RAZRED

Sažetak

Cilj istraživanja je utvrditi ukupnu zastupljenost orijentalizama u udžbeniku Vjeronauke za osmi razred, kao i najčešći kontekst njihove upotrebe, tačan broj arabizama u ukupnom korpusu markiranih orijentalizama te procentualnu zastupljenost arabizama u odnosu na markirane orijentalizme. S druge strane, putem anketnog upitnika ispituje se odnos učenika osmog i devetog razreda naspram orijentalizama kada je u pitanju prepoznavanje, razumijevanje i primjena orijentalizama u svakodnevnoj komunikaciji. U radu se primjenjuje metoda teorijske analize sadržaja gdje se istražuje kompletan udžbenik u kome se markira, računajući svako ponavljanje lekseme, 4272 orijentalizma, od kojih 3678 ili 86,10% pripada arabizmima. Metodom procentualne analize anketnih upitnika dolazi se do rezultata koji pokazuju da ispitanici daju vrlo visoku prednost (69,31%) upotrebi orijentalizama u odnosu na riječi domaćeg porijekla, ali i da značajan broj njih nisu prepoznali kao orijentalizme. Deskriptivnom metodom pojašnjavaju se sve tabele koje prikazuju dobijene rezultate, nakon čega se dolazi do zaključka da su arabizmi najdominantnija skupina među orijentalizmima s prosjekom pojavljivanja od 27,45 riječi po jednoj stranici Udžbenika.

Ključne riječi: arabizmi, ispitanici, leksem, orijentalizmi, udžbenik Vjeronauke

Uvod

Orijentalizmi, kao i druge posuđenice, čine dodatno bogatstvo našeg jezika. Od svih posuđenica koje upotpunjuju naš

---

¹ Medžlis Islamske zajednice Maglaj, ismetburajic@hotmail.com

Rad autora je dostavljen 30. 6. 2014. godine, a prihvaćen za objavljivanje 30. 11. 2014. godine.

jezik, orijentalizmi su najzastupljeniji i imaju posebno mjesto i ulogu u bosanskom jeziku. S obzirom na to da su ovim prostorima skoro pet stoljeća upravljali Turci, za koje nas danas vezuje ista vjera i dio zajedničke kulture, prirodno je i to da je značajan dio kako drugih dijelova kulture tako i jezika ostao iza Turaka, zadržao se, prilagodio ovom podneblju i opstao do današnjih dana. Ostali su široki tragovi kako turskog, tako i arapskog, odnosno perzijskog leksičkog korpusa, koje zajedničkim imenom zovemo „orijentalizmi“. Jedan broj orijentalizama ima sinonime u bosanskom jeziku, ali je značajan broj i onih koji uopće nemaju zamjenu. Neki od njih su u svakodnevnoj upotrebi i među stanovništvom se i ne doživljavaju kao posuđenice iz drugog jezika. Takvi orijentalizmi su, naprimjer, kičma, čekić, alkohol, sapun, makaze, kutija i slično.

Navedene činjenice razlog su više da se dodatno angažuje na istraživanju upotrebe orijentalizama, a prije svega arabizama, koji su najzastupljeniji u spomenutom korpusu, kao i na promicanju češće upotrebe ovog kulturnog blaga našeg jezika. Dosadašnja istraživanja po ovom pitanju prilično su skromna. U prošlom stoljeću Abdulah Škaljić napravio je obimnije naučno istraživanje koje je štampano u Sarajevu pod naslovom „Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku“ (1973). Ovom tematikom, općenito, bavili su se Teufik Muftić (1960-61), kao i Hanka Vajzović (1999), ali u manjem obimu i neki drugi autori. Česti propusti kod mnogih autora su u tome da mnoge arabizme definišu kao turcizme. Konkretno, analizu pojedinih udžbenika po ovom pitanju nije niko objavljivao, prema trenutnim saznanjima. Stoga cilj ovoga rada jeste utvrditi zastupljenost orijentalizama, kao i samih arabizama, u udžbeniku Vjeronauke za osmi razred osnovne škole, izdanje 2011. godine.

Dio pronađenih orijentalizama u Udžbeniku, koji označava deminutiv, titulu, prisvojni pridjev i slično, ponekad je prilikom zbrajanja svrstavan s matičnom riječi iz koje je izveden radi smanjivanja obima prezentacije rezultata. Naravno, pritom se vodilo računa o značenju i samoj važnosti pojedine izvedenice. Naprimjer, leksem oblika „hadži“ evidentiran je uz oblik „hadžija“, s obzirom na to da se radi o istom leksemu koji je izražen u više oblika. Isto je rađeno, naprimjer, s leksemima „mezarluk“, odnosno „mezarje“, ili „hidžretski“, odnosno „hidžra“, iako se kod ovog drugog radi o prisvojnom pridjevu i imenici. Ovo je bila samo napomena, iako se u pomenutom metodu nije bilo strogo

principijelno. Zavisilo bi ponekad i od toga kako se koji oblik istog leksema doživljava i koristi u svakodnevnoj komunikaciji.

I dio – Teorijsko istraživanje

Formulacija predmeta istraživanja

Zastupljenost orijentalizama, kao i samih arabizama, u udžbeniku Vjeronauke za osmi razred osnovne škole, izdanje 2011. godine.

Definiranje uzorka

Uzorak je namjerni. Uzorak istraživanja je kompletan udžbenik Vjeronauke za osmi razred (izdanje 2011. godine), počevši od uvoda na petoj stranici do sadržaja na 138. strani.

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je utvrditi ukupnu zastupljenost orijentalizama u udžbeniku Vjeronauke za osmi razred (2011), kao i najčešći kontekst njihove upotrebe, ukupan broj arabizama u markiranom korpusu orijentalizama te procentualnu zastupljenost arabizama u odnosu na druge orijentalizme.

Zadaci istraživanja

1. U udžbeniku Vjeronauke za osmi razred markirati lekseme orijentalnog porijekla, unijeti ih u računar i sortirati po abecednom redu.
2. Utvrditi frekventnost pojavljivanja orijentalizama, pojedinačno.
3. Utvrditi kontekst u kome se pojavljuju orijentalizmi te ih izdijeliti u nekoliko segmenata, rukovodeći se najčešćim kontekstima u kojima se pojavljuju.
4. Utvrditi procentualno koliko se orijentalizama pojavljuje prosječno po jednoj stranici.
5. Iz korpusa markiranih orijentalizama izdvojiti arabizme.
6. U odnosu na ostale orijentalizme, odrediti koliki je procenat arabizama.
7. Utvrditi procentualno koliko se arabizama prosječno pojavljuje po jednoj stranici.

8. Među pronađenim arabizmima utvrditi koliki je procenat onih koji spadaju u standardnu, nezamjenljivu leksiku, kao i onih koji imaju odgovarajuće sinonime, te procenat historizama, arhaizama i stilogenih elemenata.

Hipoteze

- a) Pretpostavlja se da je zastupljenost orijentalizama u udžbeniku Vjeronauke za osmi razred veoma izražena.
- b) Među orijentalizmima koji se pojavljuju u udžbeniku Vjeronauke za osmi razred najviše su zastupljeni arabizmi.
- c) Najviše orijentalizama spada u sakralnu leksiku

Varijable

Varijable koje se prate u predmetnom istraživanju su:

- Udžbenik Vjeronauke za osmi razred, kao nezavisna varijabla.
- Zastupljeni orijentalizmi u navedenom Udžbeniku, kao zavisna varijabla.

„U orijentalizme svrstavamo sve one riječi u b|h|s jeziku:

- koje su porijeklom iz orijentalnih jezika: arapskog, turskog i perzijskog;
- koje su preuzete posredstvom ovih jezika, naročito turskog, a porijeklom su hebrejske, grčke, latinske i slično;
- koje imaju barem jedan element (makar jedan morfem) orijentalnog porijekla.“ (Vajzović, 1999:11).

Metodologija prikupljanja podataka

U istraživanju se primjenjuje metoda teorijske analize, metoda procentualne analize, kao i deskriptivno-analitička metoda.

Rezultati teorijskog istraživanja

Ukupan broj orijentalizama i frekventnost pojavljivanja

U udžbeniku Vjeronauke za osmi razred (izdanje 2011) pronađena su **4272** orijentalizma, računajući svako ponavljanje markirane lekseme. Kada se ne računaju ponavljanja, onda je to **592** pojedinačne lekseme. Njihova frekventnost (broj pojavljivanja) kreće se u rasponu od jednog pojavljivanja u Udžbeniku, i takvih je

250 ili 42,23% leksema, pa do 435 puta ponovljene lekseme „Allah“, koja zauzima 10,18% od ukupnog broja pojavljivanja svih orijentalizama. Zatim slijedi leksema „alejhis-selam“, ponovljena 268 puta, na koju otpada 6,27 procenata. Na trećem mjestu je leksema „islam“, koja se javlja 181 put i na nju otpada 4,24% od ukupnog broja upotrijebljenih orijentalizama. Ostale lekseme ne navodimo radi zauzimanja prostora.

Podjela orijentalizama prema kontekstu upotrebe i frekventnosti

a) Najviše pronađenih orijentalizama spada u sakralnu leksiku, pa je prva podjela urađena po toj osnovi, kako se vidi u tabeli broj 1.

Tabela 1. Podjela ukupno pronađene leksike u udžbeniku na sakralno i profano.

Redni broj	Podjela na sakralnu i ostalu leksiku	Broj pojedinačnih orijentalizama	Ukupan broj mjesta pojavljivanja	Procenat pojavljivanja u odnosu na sve orijentalizme (%)
1.	Sakralna leksika	380	3724	87,17
2.	Ostala leksika (profano)	212	548	12,83
	UKUPNO	592	4272	100

Kao što se vidi u tabeli 1, među pronađenim orijentalizmima najviše je zastupljena sakralna leksika (**87,17%**), što je i očekivano, s obzirom na to da se radi o predmetu Vjeronauka.

b) Značajan broj leksema odnosi se na određene nazive, odnosno imena. U tabeli broj dva izdvojeno je pet takvih područja. U nastavku se vidi (Tabela 2) da više od jedne trećine orijentalizama (36,82%) čine vlastita imena i prezimena, nazivi kur'anskih sura, toponimi, nazivi knjiga i imena dinastija, naroda ili plemena. (Zasebne tabele za svako navedeno područje, također, ne navodimo radi zauzimanja prostora.)

c) Dvadeset najfrekventnijih leksema čine polovinu (**50,51%**) ukupnog korpusa pronađenih orijentalizama. Njihova zastupljenost prikazana je u tabeli broj 3.

Tabela 2. Podjela orijentalizama po određenim segmentima prema kontekstu upotrebe.

Red. broj	Kontekst u kome se pojavljuje leksem	Broj orijentalizama	Ukupan broj mjesta pojavljivanja	Procenat pojavljivanja u odnosu na ostale orijentalizme (%)
1.	Vlastita muška i ženska imena	119	481	11,26
2.	Nazivi kur'anskih sura	45	97	2,27
3.	Imena gradova i država (toponimi)	21	75	1,76
4.	Nazivi knjiga	17	32	0,75
5.	Imena dinastija, naroda i plemena	16	41	0,96
	UKUPNO	218 (ili 36,82%)	726	16,99

Tabela 3. Najfrekventniji orijentalizmi u Udžbeniku.

Redni broj	Leksem	Porijeklo leksema	Broj ponavljanja (frekventnost)	Procenat u odnosu na ukupan broj orijentalizama (%)
1.	Allah	Ar.	435	10,18
2.	Alejhis-selam	Ar.	268	6,27
3.	Islam	Ar.	181	4,24
4.	Kur'an	Ar.	168	3,93
5.	Musliman	Ar.	155	3,63
6.	Namaz	Perz.	149	3,49
7.	Muhammed	Ar.	118	2,76
8.	Hadis	Ar.	103	2,41
9.	Džellešanuhu	Ar.	85	1,99
10.	Džamija	Ar.	71	1,66
11.	Džemat	Ar.	60	1,40
12.	Dova	Ar.	54	1,26
13.	Mubarek	Ar.	44	1,03
14.	Bajram	Tur.	43	1,01
15.	Ajet	Ar.	41	0,96
16.	Džennet	Ar.	38	0,89
17.	Medresa	Ar.	38	0,89
18.	Sunnet	Ar.	37	0,87
19.	Dunjaluk	Ar.	36	0,84
20.	Sulejman	Ar.	34	0,80
	UKUPNO		2158	50,51

Od navedenih 20 leksema, njih 18 je arapskog porijekla (90%), dok preostale dvije dolaze jedna iz turskog, a druga iz perzijskog jezika.

S druge strane, 250 leksema (42,23%) pojavljuje se samo jedanput.

Prosječan broj orijentalizama, računajući ponavljanja, po jednoj stranici je 31,88.

Podjela orijentalizama prema porijeklu i frekventnosti

Tabelarni prikaz pronađenih orijentalizama prema porijeklu iz kojeg jezika dolaze, kao i prema procentu zastupljenosti u Udžbeniku, pokazuje **da su najviše zastupljeni arabizmi, 465 leksema, ili 78,55%**, kao i to da se arabizmi najviše ponavljaju u Udžbeniku, **i to 3678 puta, što u procentima iznosi 86,10%.**

Tabela 4. Orijentalizmi prema porijeklu i procentu zastupljenosti u Udžbeniku.

Redni broj	Vrsta leksema prema porijeklu	Broj pojedinačnih leksema	Procentat (%)	Ukupan broj mjesta pojavljivanja	Procentat (%)
1.	Arabizmi	465	78,55	3678	86,10
2.	Turcizmi	115	19,42	416	9,74
3.	Persizmi	12	2,03	178	4,16
	UKUPNO	592	100	4272	100

Udio i zastupljenost arabizama u korpusu pronađenih orijentalizama

Tabela 5. Zastupljenost arabizama

	OPIS	Udio arabizama brojčano	Udio arabizama procentualno (%)
1.	Broj pojedinačnih arabizama u Udžbeniku	465	78,55
2.	Ukupan broj ponovljenih arabizama u Udžbeniku (ukupan broj mjesta pojavljivanja)	3678	86,10
3.	Broj pojedinih arabizama u korpusu 20 najfrekventnijih orijentalizama	18	90,00
4.	Ukupan broj ponovljenih arabizama, iz korpusa 20 najfrekventnijih orijentalizama	1966	91,10

Iz navedenog proizilazi da broj arabizama po jednoj stranici, računajući svako ponavljanje lekseme, iznosi **27,45**, što je **86,10%** u odnosu na prosječan broj markiranih orijentalizama po jednoj stranici (31,88).

Dakle, može se zaključiti da je u udžbeniku Vjeronauke za osmi razred (2011) od riječi orijentalnog porijekla, uzimajući u obzir svako ponavljanje lekseme, zastupljeno najviše arabizama, odnosno 86,10% (3678/4272). Drugi po zastupljenosti su turcizmi, čiji procenat iznosi 9,74% (416/4272x100), a na trećem mjestu po zastupljenosti su persizmi, odnosno 4,16% (178/4272x100).

Zastupljenost arabizama kao dijela standardne leksike

Izvjestan broj arabizama spada u standardnu, nezamjenljivu leksiku bh|s jezika. To su riječi koje se koriste i doživljavaju kao domaće, jer nemaju zamjenu u jeziku primaocu. Takve riječi su: algebra, alkohol, arak, boja, džep i druge. Neke, opet, spadaju u standardnu leksiku, ali u jeziku primaocu imaju odgovarajuće sinonime, kao što su riječi: bujno, mušterija, zanat i dr. Vremenom je prestala potreba za izvjesnim brojem takvih riječi, pa se one danas mogu svrstati u historizme. U takve riječi arapskog porijekla spadaju: aršin, hamam, hilafet, kadija, paša, vezir i druge. Broj arabizama u spomenutim grupama može se vidjeti u tabeli broj 6.

Tabela 6. Zastupljenost arabizama kao dijela standardne leksike

	OPIS	Broj pojedinih arabizama bez ponavljanja	Procentualno u odnosu na sve arabizme (%)
1.	Arabizmi koji spadaju u nezamjenljivu leksiku BHS jezika	14	3,01
2.	Arabizmi kao standardna leksika s odgovarajućim sinonimima	12	2,58
3.	Arabizmi kao historizmi	15	3,23

II dio – Empirijsko istraživanje

Formulacija predmeta istraživanja

Odnos učenika prema orijentalizmima.

Definiranje uzorka

Uzorak je namjerni i prigodni. Uzorak sačinjava 101 ispitanik iz tri osma i dva deveta razreda Osnovne škole „Maglaj“ u Maglaju.

Cilj i zadaci istraživanja

Cilj istraživanja je utvrditi kakav je odnos učenika osmog i devetog razreda prema orijentalizmima kada je u pitanju prepoznavanje, razumijevanje i primjena orijentalizama u svakodnevnoj komunikaciji.

Zadaci istraživanja:

1. Saznati u kojoj mjeri ispitanici razumiju značenje orijentalizama, prije svega sakralnu leksiku.
2. Utvrditi koliko ispitanici prepoznaju da su određene riječi orijentalnog porijekla.
3. Ispitati kakav stav imaju ispitanici kada je u pitanju služenje orijentalizmima u svakodnevnoj komunikaciji.

Hipoteze

1. Pretpostavlja se da ispitanici u potpunosti ne razumiju riječi orijentalnog porijekla.
2. Pretpostavlja se da ispitanici ne mogu prepoznati sve orijentalizme
3. Pretpostavlja se da ispitanici više preferiraju služenje orijentalizmima nego riječima domaćeg porijekla.

Varijable

U istraživanju se prate dvije varijable i to:

- Riječi orijentalnog porijekla – nezavisna varijabla,
- Odnos ispitanika prema orijentalizmima – zavisna varijabla.

Metodologija prikupljanja podataka

U istraživanju se primjenjuje analitičko-deskriptivna metoda. Tehnika istraživanja je anketiranje, a instrument je nestandardizirani anketni upitnik pripremljen za potrebe ovog rada, s pitanjima zatvorenog tipa.

Rezultati empirijskog istraživanja

Istraživanje je provedeno 2012. godine u Osnovnoj školi „Maglaj“ u Maglaju, s učenicima osmog i devetog razreda, ukupno 101 ispitanik. Ovaj broj ispitanika omogućava da svaki broj dobijenih odgovora ujedno bude i približan postotak odgovora na dato pitanje. Ispitanici su na postavljene zadatke dali sljedeće odgovore:

1. Prvo pitanje glasi;

a) Dosta orijentalizama se koristi kada je riječ o vjerskim temama (sakralna leksika). Na skali od jedan do pet navedi u kolikoj mjeri poznaješ i razumiješ značenje navedenih orijentalizama, tako da broj 1 označava potpuno nepoznavanje navedenih riječi (ili poznavanje samo jedne riječi), a broj 5 razumijevanje značenja svih riječi: **dova – tespah – hadis – kibra – rekat**.

b) Odgovori na prvo pitanje su sljedeći:

Tabela 7. Koliko ispitanici razumiju značenje ponuđenih orijentalizama

Brojevi na skali koje zaokružuje ispitanik	1	2	3	4	5
Broj ispitanika (što je ujedno približan procenat) koji su zaokružili određeni broj na skali	1	6	4	16	74

Iz tabele 7 vidi se da približno **74%** ispitanika razumije svih pet orijentalizama navedenih u pitanju, dok se samo jedan izjasnio da poznaje jednu ili nijednu riječ. Drugačije kazano, tri četvrtine ispitanika se izjašnjava da razumiju sve ponuđene riječi.

Ako se uzme (što je veoma vjerovatno) da učenik koji je zaokružio broj jedan razumije samo jedan orijentalizam, učenici koji su zaokružili broj dva razumiju dva orijentalizma i tako redom do broja pet, onda se može izvući zaključak o procentualnom prosjeku razumijevanja orijentalizama, kao i aritmetičkoj sredini njihovog razumijevanja. To se dobija tako da se saberu sve frekvencije, a onda se iz dobijenog rezultata izračunava aritmetička sredina i postotak.

Postupak je sljedeći: $M = \Sigma fX / N$; $M = 459 / 101$; **$M = 4,54$**

Ovdje je broj 459, suma frekvencija, dobijen na način da je sabrano:

$$(1 \times 1) + (6 \times 2) + (4 \times 3) + (16 \times 4) + (74 \times 5)$$

„N“ je ovdje broj ispitanika.

Dakle, svaki ispitanik razumije (u prosjeku) 4,54 od navedenih pet orijentalizama sakralne leksike, što izraženo u procentima iznosi **90,89%** (459 / 505 x 100).

2. Drugo pitanje glasi:

a) Neke orijentalizme upotrebljavamo u svakodnevnom govoru, a za mnoge od njih ne postoji zamjenska riječ. Između navedenih orijentalizama zaokruži svaku riječ za koju si sigurno znao da je orijentalnog porijekla: **sapun; alkohol; sadaka; boja; nafaka; makaze; čekić; dunjaluk; kičma; hajde**.

b) Odgovori na drugo pitanje su sljedeći:

Tabela 8. Koliko ispitanika prepoznaje određeni orijentalizam – sortirano prema prepoznatljivosti

Redni broj	Orijentalizam	Broj ispitanika koji su znali da je to orijentalizam	Procenat ≈%
1.	Nafaka	74	74
2.	Sadaka	73	73
3.	Dunjaluk	67	67
4.	Hajde	34	34
5.	Sapun	26	26
6.	Čekić	20	20
7.	Alkohol	20	20
8.	Makaze	17	17
9.	Boja	10	10
10.	Kičma	9	9

Kao što se može vidjeti u tabeli 8, orijentalizmi koji su ispitanicima najviše poznati jesu **Nafaka sa 74, Sadaka sa 73, i Dunjaluk sa 67**, od mogućeg 101 odgovora.

Posljednjih pet leksema u tabeli ima procenat prepoznatljivosti od **9 do 20%**, što bi moglo biti indikativno, s obzirom na to da se ove riječi, inače, doživljavaju kao domaće, a ovako visok procenat ispitanika izjasnio se da ih prepoznaje kao orijentalizme.

Ispitanici su teoretski mogli prepoznati maksimalno deset navedenih riječi, a minimalno ni jednu riječ.

Prosjek prepoznavanja orijentalizama je **3,46 od 10 riječi** po učeniku, ili **34,65%**.

3. Treće pitanje glasi:

a) Neke osobe smatraju da nije baš lijepo upotrebljavati orijentalizme kada postoji riječ domaćeg porijekla. Kakvo je tvoje mišljenje po tom pitanju? Pročitaj i uporedi sljedeće primjere, a

zatim izaberi jedan od ponuđenih odgovora da izraziš svoj stav o navedenom pitanju.

ORIJENTALIZAM	DOMAĆA RIJEČ
- kašika	- žlica
- avlija	- dvorište
- kirija	- zakupnina
- poselamiti	- pozdraviti
- šejtan	- đavo, sotona
- bašča	- vrt
- ahbab	- drug, prijatelj
- mezar	- grob
- sabah	- jutro
- halaliti	- oprostiti

Zaokruži slovo ispred jednog od ponuđenih odgovora koji je najbliži tvome stavu:

- Puno je ljepše upotrijebiti orijentalizme,
- Samo ponekad je ljepše umjesto orijentalizma upotrijebiti domaću riječ,
- Samo ponekad je ljepše upotrijebiti orijentalizam,
- Nije baš lijepo upotrebljavati orijentalizme, ako već imamo domaću riječ.

Ako je tvoj odgovor pod „d“, možeš (ako želiš) navesti i razlog:

b) Odgovori na treće pitanje su sljedeći:

Tabela 9. Stavovi ispitanika o upotrebljavanju orijentalizama

	PONUĐENI ODGOVORI	Broj učenika koji su izabrali određeni odgovor
A	Puno je ljepše upotrijebiti orijentalizme	36
B	Samo ponekad je ljepše umjesto orijentalizma upotrijebiti domaću riječ	34
C	Samo ponekad je ljepše upotrijebiti orijentalizam	21
D	Nije baš lijepo upotrebljavati orijentalizme, ako već imamo domaću riječ	10

U tabeli broj 9, može se vidjeti da više od **dvije trećine (36+34) ispitanika preferira upotrebu orijentalizama** u odnosu na domaću riječ (približno 69,31% ispitanika). Dvadeset jedan, od sto i jednog ispitanika, smatra da je samo ponekad ljepše upotrebljavati orijentalizme. Odgovor pod „d“ izabralo je deset

ispitanika (od 101), od kojih je petero napisalo i obrazloženje o tome zašto oni smatraju da nije lijepo upotrebljavati orijentalizme. Svi su slično obrazložili, a objašnjenja se, uglavnom, svode na sljedeći stav: „Zašto da koristimo tuđe riječi kada imamo svoje“.

Zaključak

Nakon završenog teorijskog istraživanja, može se zaključiti da je zastupljenost orijentalizama u udžbeniku Vjeronauke za osmi razred (izdanje 2011) na izrazito visokom nivou. U prilog tome govori činjenica da je na 134 stranice cijelog udžbenika pronađeno **592 orijentalizma**, koji se, uzimajući u obzir ponavljanja, **pojavljuju 4272 puta**, što je u prosjeku **31,88 leksema po stranici**. Ovaj rezultat potvrđuje našu prvu hipotezu.

U korpusu pronađenih orijentalizama, kako se i pretpostavljalo, najzastupljeniji su arabizmi, što potvrđuje i drugu hipotezu. Ukupan **broj arabizama je 3678**, ili **86,10%** od ukupnog broja markiranih orijentalizama, što po jednoj stranici, u prosjeku, iznosi **27,45 leksema**, uzimajući u obzir ponavljanja pojedinih leksema.

Na drugom mjestu po zastupljenosti su turcizmi, kojih ima 416 ili 9,74%.

Najmanje zastupljeni su persizmi, kojih ima 178 ili 4,16%.

Dakle, može se zaključiti da su arabizmi ti koji dominiraju u ukupnom korpusu pronađenih orijentalizama, s visokih 86,10 procenata.

Iz ukupnog korpusa orijentalizama, u sakralnu leksiku spada 3724 leksema ili 87,17%, dok 548 orijentalizama ili 12,83% ostaje u području profanog. Ovaj podatak potvrđuje i treću hipotezu.

Dvadeset najfrekventnijih leksema, od kojih je 18 arabizama (90%), predstavljaju polovinu pronađenog korpusa, odnosno 2158 leksema ili 50,51%.

Veliki broj orijentalizama pojavljuje se u Udžbeniku samo jedanput, i takvih ima 250 od pronađenih 592 leksema, odnosno 42,23%.

Iz navedenog se može zaključiti da arabizmi zauzimaju veoma dominantnu poziciju u korpusu markiranih orijentalizama. Koja god metoda analize se primijeni i koji god segment se uzme na analizu, uvijek se dolazi do naprijed spomenute ocjene. Zastupljenost arabizama, analizirajući različite segmente, okolnosti i kontekst, uvijek se kreće u procentima između **78,55% i 91,10%**.

U empirijskom istraživanju cilj je bio utvrditi kakav je odnos učenika osmog i devetog razreda prema orijentalizmima kada je u pitanju razumijevanje, prepoznavanje i primjena orijentalizama u svakodnevnoj komunikaciji. Nakon završenog istraživanja, na uzorku od sto i jednog ispitanika (učenici osmog i devetog razreda), došlo se do određenih saznanja.

Ispitanici su se izjasnili da **razumiju približno 91%** navedenih orijentalizama sakralne leksike.

Za skupinu od deset navedenih orijentalizama, koji su većinom nesakralna leksika, ispitanici su se izjasnili da u prosjeku **prepoznaju 3,45 riječi** kao orijentalizme ili **34,56%** riječi.

Zanimljiv je stav ispitanika kada je u pitanju upotreba orijentalizama i riječi domaćeg porijekla kada se radi o sinonimima. Više od **dvije trećine njih (69,31%)** izjasnilo se da **daju prednost upotrebi orijentalizama** nad riječima domaćeg porijekla. U skupini riječi koje su navedene za primjer bila je izjednačena sakralna i nesakralna leksika. Ovaj rezultat je iznimno zanimljiv zbog toga što je pitanje kojim se želio otkriti stav ispitanika **namjerno** bilo postavljeno tako da ispitanika navodi na negativan odgovor (sugerirajuće pitanje). Razlog tako postavljenog pitanja (a takva se pitanja u metodici, uglavnom, izbjegavaju) leži u tome što se željelo biti sigurno u vjerodostojnost stavova ispitanika, ako ti stavovi budu pozitivni, kao što je i bio slučaj u ovom istraživanju. (Iako pitanje počinje s „Neke osobe smatraju da nije baš lijepo upotrebljavati orijentalizme kada postoji domaća riječ...“, ispitanici su se većinom izjašnjavali da je, po njima, to ipak ljepše, što nesumnjivo ukazuje na iskrenost iskaza.)

Dakle, rezultati istraživanja ukazuju na to da ispitanici imaju izuzetno visok stepen razumijevanja sakralne leksike, da jednu trećinu riječi nesakralne leksike mogu prepoznati kao orijentalizme te da vrlo visoku prednost daju upotrebi orijentalizama nad riječima domaćeg porijekla.

Pošto su se ispitanici dvotrećinskom većinom izjasnili da je ljepše upotrebljavati orijentalizme, predlaže se vjeroučiteljima da na temelju ovih informacija rade na promicanju orijentalizama, a prvenstveno arabizama, pošto je arapski jezik Kur'ana, te da nenametljivo i s velikim osjećajem leksičku bazu podataka kod svojih učenika oplemenjuju orijentalizmima.

Naprijed navedeni rezultati, kao i zaključci, naravno, podložni su kritici, s obzirom na to da svaki rad ima svoje

nedostatke i propuste, međutim, nadamo se da ovo može biti određena osnova za nove inspiracije i naredna istraživanja.

Sugestije Vjersko-prosvjetnoj službi Rijaseta Islamske zajednice BiH su:

- Na kraju udžbenika dobro bi bilo navesti leksikon manje poznatih pojmova, uz navođenje porijekla iz kojeg jezika leksem dolazi, kao i izvorni način njegovog pisanja.
- Nedopustivo je veliki broj štamparskih grešaka u udžbeniku Vjeronauke za osmi razred, izdanje 2011. godine (ponekad po nekoliko grešaka na jednoj stranici). U sljedećim izdanjima ovo bi trebalo koliko god je to moguće izbjeći.

Sve što je dobro u ovome radu, to je Božije davanje, a svi nedostaci i greške posljedica su naših slabosti!

Literatura

1. Domović, Ž., Anić, Š. i Klaić, N. (2001) *Rječnik stranih riječi*. Beograd: IKP Evro.
2. Fajgelj, S. (2004) *Metode istraživanja ponašanja*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
3. Glasse, C. (2006) *Enciklopedija islama*. Sarajevo: Libris.
4. Grabus, E. et al. (2011) *Vjeronauka za osmi razred osnovne škole*. Sarajevo: El- Kalem.
5. Halilović, S. (1999) *Pravopis bosanskoga jezika: priručnik za škole*. Zenica: Dom štampe.
6. Kaleši, H. i Buhi, K. (1988) *Srpskohrvatsko-arapski rječnik*. Sarajevo: Starješinstvo islamske zajednice BiH, Hrvatske i Slovenije.
7. Muftić, T. (1997) *Arapsko-bosanski rječnik*. Sarajevo: El-Kalem.
8. Purnamdarijan, Taqi (2001) *Udžbenik perzijskog jezika*. Sarajevo: Društvo za regionalna istraživanja i studije.
9. Smailagić, N. (1990) *Leksikon islama*. Sarajevo: Svjetlost.
10. Softić, M. *Predavanja i prezentacije na časovima predmeta Metodika tumačenja arapske leksike u Vjeronauci*. Održavano u toku zimskog semestra 2012/2013. na Islamskom pedagoškom fakultetu u Zenici.
11. Šipka, D. (1998) *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica srpska.

12. Škaljić, A. (1973) *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
13. Vajzović, H. (1999) *Orijentalizmi u književnom djelu: lingvistička analiza*. Sarajevo: Nacionalna i univerzitetska biblioteka.

THE PRESENCE OF ARABISMS IN TEXTBOOKS OF ISLAMIC RELIGIOUS EDUCATION FOR THE EIGHT GRADE

Ismet Burajić, Majlis of the Islamic community Maglaj

Abstract

The aim of the research is to determine the overall presence of Orientalisms in the textbook of Islamic religious education for the eight grade, as well as the most common context of their use, the exact number of Arabisms in the total corpus of marked Orientalisms, and the percentage of Arabisms in relation to marked Orientalisms. On the other hand, the questionnaire examines the relationship between eighth and ninth grade and Orientalisms in terms of identifying, understanding and application of Orientalisms in everyday communication.

The method of theoretical analysis of the content is used where a complete textbook is explored, in which, counting each repeated lexemes, 4272 Orientalism are marked, of which 3678 are Arabisms, or 86.10%. Method of percentage analysis of questionnaires leads to results which show that respondents give a very high priority (69.31%) to use of Orientalisms in relation to the words of native origin, but also that a significant number of them are not recognized as Orientalisms. Descriptive method explains all tables showing the results, after which it can be concluded that Arabisms are the most dominant group among Orientalisms with an average occurrence of 27.45 words per a page of the textbook.

Keywords: Arabisms, respondents, lexeme, Orientalisms, textbook of Islamic religious education

عصمت بورايتش - مجلس المشيخة الإسلامية - ماغلاي

الكلمات الدخيلة من اللغة العربية في كتاب علم الدين المدرسي للصف الثامن

الخلاصة:

هدف البحث هو الإثبات من التواجد الإجمالي للكلمات الدخيلة من اللغات الشرقية في كتاب علم الدين المدرسي للصف الثامن والإثبات من السياق الأكثر استخداماً، وضبط العدد الصحيح للكلمات الدخيلة من العربية الموجودة في المدونة اللغوية على الكلمات الدخيلة من اللغات الشرقية. ومن ناحية أخرى، ومن خلال الاستبيان الذي يدرس تعامل الطلاب من الصف الثامن والتاسع بالكلمات الشرقية في التواصل اليومي، واستخدمت في البحث طريقة تحليل المحتوى حيث يُدرس الكتاب المدرسي بأكمله وفيه تُحدد الكلمات، حيث توجد 4272 كلمة دخيلة من اللغات الشرقية مع الكلمات المكررة، ومنها 3678 تنتمي إلى اللغة العربية أو 86,10% ومن خلال طريقة تحديد النسبة في الاستبيانات يرى أن الطلاب يفضلون استخدام الكلمات الدخيلة من اللغات الشرقية ب 69,31% على استخدام الكلمات المحلية (ذات الأصل المحلي)، ولكن أيضاً، إن عدداً كبيراً من الطلاب لم يعرفوا أن تلك الكلمات تنتمي إلى اللغات الشرقية، ومن خلال المنهج الوصفي توضح الجداول التي تعرض النتائج ما نستنتج بأن الكلمات الدخيلة من اللغة العربية أبرز مجموعة بين الكلمات المنتمية إلى اللغات الشرقية بالنسبة 27,45 كلمة في صفحة واحدة في الكتاب التعليمي المدرسي.

الكلمات الأساسية: الكلمات الدخيلة من العربية، المشاركون في الاستبيان، الكلمات، الكلمات الدخيلة من اللغات الشرقية، كتاب علم الدين المدرسي.